

Seâlibî başkanlığındaki ed-Düstûr toplu-
lunun bütün kesimlerinin desteğini ka-
zandı. Ancak Fransız yönetiminin baskı-
rını iyice arttırması yüzünden Seâlibî ülke-
yi terketmek zorunda kaldı (1923). İtalya,
Yunanistan, Türkiye, Mısır, Yemen, Hicaz,
Katar, Bahreyn ve Küveyt'i dolaştıktan
sonra 1925'te Irak Kralı I. Faysal'ın dave-
tiyle Bağdat'a gitti; 1930 yılına kadar Âl-i
Beyt Üniversitesi'nde İslâm felsefesi ve İslâm
hukuk felsefesi dersleri verdi. Ardın-
dan Kahire'de yedi yıl Iraklı öğrencilerle
ilgilendi. 7-17 Aralık 1931'de Kudüs'te ya-
pılan İslâm Kongresi'nde önemli görevler
üstlendi; Yemen, Hindistan, Burma, Fili-
pinler, Malezya ve Singapur'a giderek ilgi-
li kesimlerle görüştü. Fransızlar'ın izniyle
1937'de Tunus'a dönen Seâlibî büyük ka-
labalıklar tarafından karşılandı. Yokluğun-
da ikiye ayrılmış olan partisini birleştirmeye
çalıştıysa da başaramadı. Sağlığı-
nın gittikçe bozulması üzerine siyasetten
uzaklaşarak günlerini kitap telifi yanında
gazetelere yazılar yazmakla ve evinde ders
vermekle geçirdi. 1 Ekim 1944'te vefat et-
ti.

Eserleri. 1. *L'espirit liberal du Coran*
(Paris 1905). Hammâdî es-Sâhilî tarafın-
dan *Rûhu't-taharrur fi'l-Kur'ân* adıyla
Arapça'ya çevrilmiş ve Fransızca'sıyla bir-
likte yayımlanmıştır (Beyrut 1985). **2. *la***
Tunisie martyre (Paris 1920). Bu eseri de
Hammâdî es-Sâhilî Arapça'ya çevirerek
Tûnus eş-şehîde adıyla neşretmiştir (Bey-
rut 1984, 1988). **3. *Mu'cizü Muhammed***
Resûlillâh (I-II, Tunus 1357; Beyrut 1404/
1984, 1406/1986). Müellifin *er-Risâletü'l-*
Muhammediyye min nüzûlî'l-vahy ilâ
vefatihî adlı eseri de (nşr. Sâlih el-Hirefî,
Beyrut 1418/1997) bazı ilâveler dışında aynı
muhtevaya sahiptir. **4. *Mes'eletü'l-men-***
bûzîn fi'l-Hind (Beyrut 1984). **5. *Muḥâ-***
darât fi't-târîhi'l-mezâhib ve'l-edyân
(nşr. Hammâdî es-Sâhilî, Beyrut 1985). Se-
âlibî'nin Âl-i Beyt Üniversitesi'nde verdiği
bazı derslerin notlarıyla konferans metin-
lerini ihtiva etmektedir. **6. *Maḳâlât fi't-***
târîhi'l-kadîm (nşr. Celûl el-Cerîbî, Bey-
rut 1986). **7. *Târîhu şimâli İfrîkiyâ mi-***
ne'l-fethi'l-İslâmî ilâ nihâyeti'd-dev-
leti'l-Aḡlebiyye (nşr. Ahmed b. Mîlâd –
Muhammed İdrîs, Beyrut 1407/1987). **8.**
Halîyyâtü'l-mü'temeri'l-İslâmî bi'l-
Ḳuds (nşr. Hammâdî es-Sâhilî, Beyrut
1988). 7-17 Aralık 1931 tarihleri arasında
Kudüs'te yapılan İslâm Kongresi hakkında-
dır. **9. *Suḳûtu'd-devleti'l-Ümeviyye ve***
ḳiyâmü'd-devleti'l-Abbâsiyye (132 h./
750 m.) (nşr. Hammâdî es-Sâhilî, Beyrut
1995). **10. *er-Rihletü'l-Yemeniyye*** (nşr.

Hammâdî es-Sâhilî, Beyrut 1997). **11. *Mu-***
ḥâdarât fi't-tefkîri'l-İslâmî ve'l-felsefe
(nşr. Hammâdî es-Sâhilî, Beyrut 1999).
Seâlibî'nin Âl-i Beyt Üniversitesi'nde ver-
diği derslerin notlarıyla konferanslarının
metinlerinden oluşmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdallah Laroui, *The History of the Maghrib*
(trc. R. Manheim), Princeton 1977, s. 359-360,
363-365; A. H. Green, *The Tunisian Ulama 1873-*
1915, Leiden 1978, s. 176, 185-187, 208, 216;
Mahfûz, *Terâcimü'l-mu'ellifîn*, I, 281-291; Enver
el-Cündî, 'Abdül'azîz eş-Seâlibî: *Râ'idü'l-ḥu-*
riyye ve'n-neḥdati'l-İslâmiyye, Beyrut 1404/
1984; K. J. Perkins, *Tunisia: Crossroads of the*
Islamic and European Worlds, Boulder 1986, s.
97-98, 100, 107, 110; a.mlf., *Historical Dicti-*
onary of Tunisia, Metuchen 1989, s. 127, 133-
134; Tâhir Abdullah, *el-Hareketü'l-vaḥaniyyetü't-*
Tûnistiyye: Rû'ye şa'bîyye kavmiyye cedîde
1830-1956, Süse, ts. (Dârü'l-maârif), s. 54-59,
64-65; Muhammed eş-Şa'bûnî, 'Abdül'azîz eş-
Seâlibî *fi'ş-şî'rî'l-Arabî*, Tunus 1991; Ahmed b.
Mîlâd – M. Mes'ûd İdrîs, eş-Şeyḥ 'Abdül'azîz eş-
Seâlibî *ve'l-ḥareketü'l-vaḥaniyye 1892-1940*,
Tunus 1991; Sâlih el-Hirafî, 'Abdül'azîz eş-Seâ-
libî *min 'âşârihî ve aḥbârihî fi'l-meşriḳ ve'l-*
maḡrib, Beyrut 1995; Muhammed el-Fâzıl İbn
Âşûr, *A'lâmü'l-fıkr ve erkânü'n-neḥda bi'l-Maḡ-*
ribi'l-Arabî, Tunus 2000, s. 199-209; Ahmed
Hâlid, *ez-Za'im eş-Şeyḥ 'Abdül'azîz eş-Seâlibî*
ve eşḳâliyyetü fikrihî's-siyâsî, Tunus 2001; Ham-
mâdî es-Sâhilî, "eş-Şeyḥ 'Abdül'azîz eş-Seâlibî",
DMT, I, 21-29; a.mlf. – Munsîf eş-Şenûfî, "eş-
Seâlibî, eş-Şeyḥ 'Abdül'azîz b. İbrâhîm", *Mu.ACI*,
IV, 811-817; Moncef Chenoufi, "al-Tha'âlibî, 'Abd
al-'Azîz", *El²* (İng.), X, 424-425.

NECÂT EL-MERİNÎ

SEÂLİBÎ, Ebû Mansûr

(أبو منصور الثعالبي)

Ebû Mansûr Abdülmelik
b. Muhammed b. İsmâil es-Seâlibî
(ö. 429/1038)

Arap dili ve edebiyatı âlimi, şair.

350 (961) yılında Nişâbur'da doğdu. Ken-
disi veya dedesi tilki derisinden kürk diki-
mi ve ticaretiyle meşgul olduğundan "Seâ-
libî" yahut "Ferrâ" nisbesiyle tanınmıştır.
Fars veya Arap asıllıdır. Dedesinin künye ve
nisbesini Ebû Ali es-Seâlibî (es-Sa'lebi) diye
kaydeder (*Âdâbü'l-mülûk*, vr. 9^b). Gençli-
ğinde Ebû Bekir el-Hârizmî'den edebiyat,
diğer bir hocadan da şiir ve Arapça öğren-
di. Hayatının ilk döneminde kürkçülüğün
yanı sıra Nişâbur eşrafından olan ailelerin
çocuklarına öğretmenlik yaptı. Gördüğü
himaye ve maddî destek sayesinde dil ve
edebiyat alanında kendini yetiştirme im-
kânı buldu. Saraylarda karşılaştığı tanın-
mış âlim, edip ve şairlerin bilgi ve birikim-
lerinden faydalandı. Bu arada eserlerini

ithaf ettiği devlet adamlarından gelen ih-
sanlarla geçimini sağladı. Özellikle *Fıkhü'l-*
luḡa adlı eserin yazılmasını teşvik eden
edip, kâtip ve şair Ebû'l-Fazl Ubeydullah
b. Ahmed el-Mîkâlî'den büyük himaye ve
destek gördü. Doğduğu şehirdeki askerî
kargaşalar yüzünden 382 (992) yılında Bu-
hara'ya gittiye de burada umduğu des-
teği bulamayınca Nişâbur'a döndü. Orada
Bedüzzaman el-Hemedânî ile karşılaştı.
Ziyârî Emîri Kâbûs b. Veşmgîr'in daveti
üzerine Cürcân'a, ardından tekrar Nişâ-
bur'a, burada baş gösteren kuraklık üze-
rine (400/1010) İsfarayîn'e, iki yıl sonra da
Cürcân'a gitti.

Seâlibî, Cürcân'da Ebû Saîd Muham-
med'in sarayında *Yetimetü'd-dehr*'i ta-
mamladı ve eserini ilk defa ona okudu. Ar-
dından Me'mûniler'den II. Me'mûn'un da-
vetiyle gittiği Gurgenç'te kaleme aldığı ba-
zı eserlerini ona ithaf etti. Gurgenç'te Hâ-
rizmşah saraylarında rahat bir hayat süren
Seâlibî, İbn Sînâ ve Bîrûnî gibi ilim adam-
larıyla görüştü, emîrlerin zengin kütüphane-
lerinden faydalanarak verimli çalışmaları
gerçekleştirdi. Bir ara Gazne'ye geç-
rek Sultan Mahmud'un sarayında Firdev-
sî ve Gurgenç'ten davet edilen Bîrûnî ile
görüştü. Gazne'de kaldığı yaklaşık beş yıl
içinde diğer bazı eserlerini telif etti ve bir-
kaçını Gazneli Mahmud'un kardeşi Horasan
Valisi Ebû'l-Muzaffer Nasr b. Sebük Te-
gin'e ithaf etti. *Berdü'l-ekbâd fi'l-a'dâd*
adlı eserini, Sultan Mesud vasiyetiyle Nişâ-
bur mülkî idaresine ikinci defa getirilen
(421/1030) hâmisî Ebû'l-Fazl el-Mîkâlî'nin
vatanına dönüşünü kutlamak üzere yazdı
ve ona sundu. Seâlibî, son birkaç eserini
424-429 (1033-1038) yılları arasında bu-
lunduğu Nişâbur'da kaleme aldı. Vefatı
için kaydedilen 429 (1038) yılı yakın tale-
besi Ali b. Hasan el-Bâharzî'nin verdiği ta-
rih olması dolayısıyla en doğru rivayet ka-
bul edilmiştir.

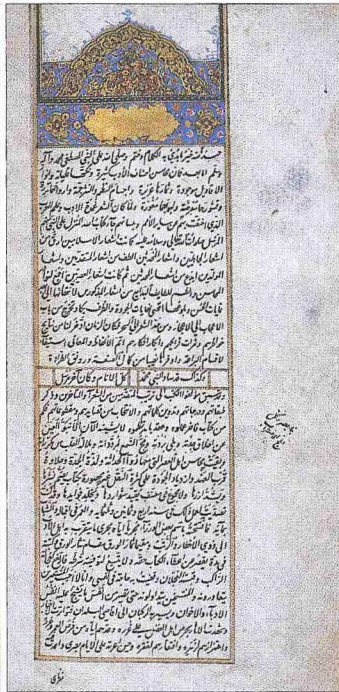
Farsça bilmekle beraber eserlerini Arap-
ça yazan Seâlibî külfetten uzak fasih ve be-
liğ bir üslûba sahipti. Yazılarında kelime-
leri dikkatle seçtiği, sağlam ve isabetli hü-
kûmleri edebî bir zevk içinde dile getirdiği
görülmür. Beyân ilmini *el-Ferâ'id ve'l-ḳa-*
lâ'id adlı risâlesinde meâniden ayrı bir di-
siplin olarak ilk defa onun ele aldığı belirti-
lir (*Dîa*, VI, 23). Siyâsetnâme tarzında ka-
leme aldığı eserlerinde olayların tarihî ve
felsefî boyutlarıyla uğraşmadan rivayet
üslûbunu kullanmıştır. Eserlerinde yaptı-
ğı iktibaslar, konuyla ilgili olarak ilk elden
topladığı malzeme ve örnekler devrinin dil,
edebiyat ve tarihi hakkında yegâne kay-
nak niteliğindedir. Seâlibî henüz hayatta

iken büyük bir şöret kazanmış, eserleri geniş bir okuyucu kitlesinin ilgi ve takdirine mazhar olmuştur. Çağdaşı Ebû İshak el-Husri onu döneminin en büyüğü olarak nitelerken Bâharî "Nişâbur'un Câhiz'i" diye tanımlamış, İbn Bessâm şöretının bir darbimesel halinde Endülü's'e kadar yayıldığını söylemiştir. Seâlibî'nin öğrencileri arasında onun *Yetîmetü'd-dehr*'ine *Düm-yetü'l-kaşr* ismiyle bir zeyil yazan Bâharî görülmür. Seâlibî'nin eserini yöntem olarak örnek alanlar arasında *Harîdetü'l-kaşr*'ı telif eden İmâdüddin el-İsfahânî ve *ez-Zahîre* müellifi İbn Bessâm önde gelir. Ayrıca *Yetîmetü'd-dehr* tarzında eser yazan, birçok müellifin yanı sıra Ebû İshak el-Husri'den Süyûtî'ye kadar uzanan dönemde Seâlibî'nin teliflerinden itibaren bulunan pek çok âlim bulunmaktadır.

Eserleri. 1. Yetîmetü'd-dehr* fi mehâsini ehli'l-aşr. Seâlibî'nin en önemli ve meşhur eseri olup müellifin zamanında ve bir önceki asırda yaşayan 470 şair ve edibin kısa biyografileriyle eserlerinden seçmeleri içermektedir. Şair ve ediplerin yaşadığı bölgelere göre düzenlenen eser birçok defa basılmıştır (Dimaşk 1304; nşr. Ali Muhammed Abdüllatîf, Kahire 1934; nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, I-IV, Kahire 1375-1377/1956-1958; nşr. Müfîd Kumeyha, I-V, Beyrut 1403/1983). Seâlibî aynı düzende *Tetîmetü'l-Yetîme* adıyla bir zeyil kaleme almıştır (nşr. Abbas İkbâl, I-II, Tahran 1353/1934). **2. Fıkhü'l-luğa ve sırrü'l-Arabiyye.** Seâlibî'nin ilk ola-

rak *Şemsü'l-edeb fi'sti'mâli'l-Arab* diye adlandırdığı eser iki kısımdan oluşmakta olup eş anlamlı kelimelerle ilgili olan ilk kısmın başlığı *Esrârü'l-luğati'l-Arabiyye ve haşâ'işuhâ* idi. İkinci kısım üslûpla ilgili olup *Mecârî kelâmî'l-Arab bi-rûsûmihâ ve mâ yete'llaku bi'n-naḥvi ve'l-i'râbi minhâ ve'l-istişhâd bi'l-Kur'ân 'alâ ekşerihâ* (*Sırrü'l-edeb fi mecârî kelâmî'l-Arab*) adını taşıyordu. Bu kısım İbn Fâris'in *eş-Şâhibî fi fıkhü'l-luğa* adlı kitabından nakledilmiştir. Daha sonra Seâlibî eserin ilk kısmını *Fıkhü'l-luğa* adıyla müstakil bir kitap haline getirmiş, eser bu isimle şöret bulmuş ve birçok defa yayımlanmıştır (nşr. Reşîd ed-Dahdâh, Paris 1861; nşr. J. Seligmann, Uppsala 1863; nşr. Mustafa es-Sekkâ – İbrâhim el-Ebyârî – Abdülhafız Şelebî, Kahire 1357/1938; nşr. Fâiz Muhammed, Beyrut 1413/1993; nşr. Cemâl Talebe, Beyrut 1414/1994; nşr. Hâlid Fehmî, I-II, Kahire 1418/1998). Kitabın ikinci kısmı, *Sırrü'l-Arabiyye fi mecârî 'ulûmî'l-Arab* adıyla Ahmed b. Muhammed el-Meydânî'nin *es-Sâmî fi'l-esâmi* adlı eseriyle birlikte (Tahran 1272) ve *Sırrü'l-Arabiyye fi mecârî kelâmî'l-Arab ve şiletihâ ve'l-istişhâd bi'l-Kur'ân 'alâ ekşerihâ* adıyla birinci kısmıyla birlikte (Kahire 1284, 1325) neşredilmiştir. **3. Ahşenü mâ semî'tü** (*el-Le'âli ve'd-dürrer*). Konularına göre düzenlenmiş bir şiir mecmuası olup Muhammed Efendi Sâdik Anber'in şerhiyle birlikte basılmıştır (Kahire 1324). Osman Reşer tarafından Al-

manca'ya tercüme edilen eserin (Leipzig 1916) muhtelif neşirleri yapılmıştır (nşr. Abdülfettâh Temmâm – Seyyid Âsım, Beyrut 1409/1989; nşr. Abdülemîr Mühennâ, Beyrut 1990; nşr. Muhammed İbrâhim Selîm, Kahire 1412/1992). Bu eserin zeyli mahiyetindeki *Men Gâbe 'anhü'l-muṭrib*'in müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Lâleli, nr. 1946). Zeyil de birçok defa yayımlanmış (*et-Tuhfetü'l-behiyye* içinde, İstanbul 1302, s. 230-294; Beyrut 1309; nşr. Nebvî Abdülvâhid Şa'lân, Kahire 1405/1984; nşr. Abdülmün el-Mellûhî, Dimaşk 1987; nşr. Yûnus A. es-Sâmerrâf, Beyrut 1407/1987) ve Osman Reşer tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (*MO*, XVII [1923], s. 31-198; XVIII [1924], s. 81-109). **4. Hâşşü'l-hâş.** Bir şiir antolojisidir (Tunus 1293; Kahire 1326; Beyrut 1966; nşr. Sâdik en-Nakvî, Haydarâbâd 1405/1984; nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cinân, Beyrut 1994). **5. en-Nihâye fi fenni'l-kinâye** (*en-Nihâye fi't-ta'rîz ve'l-kinâye, el-Kinâyât ve't-ta'rîz, el-Kifâye fi'l-kinâye*). Belâgata (kinâye) dair muhtasar bir eser olup Seâlibî bu eserini Nişâbur'da 400 (1009) yılında Hârizmşah Me'mûn b. Me'mûn'a ithaf etmiştir. Kitap birçok defa yayımlanmıştır (Mekke 1301; eserden seçmeler *Erba'u resâ'il* içinde, İstanbul 1301; Ahmed b. Muhammed el-Cürcânî'nin *el-Munteḥab min kinâyâtü'l-üdebâ ve işârâtü'l-bülegâ'sı* ile birlikte, Kahire 1326; *Resâ'ilü's-Se'âlibî* içinde, Bağdat-Beyrut 1972; nşr. Muhammed İbrâhim Selîm, Kahire 1412/1991; nşr. Muvaffak Fevzî el-Cebr, Dimaşk 1415/1994; nşr. Üsâme el-Buhayrî, Kahire 1418/1997). **6. el-Mübhic.** Kâbûs b. Veşmgîr'e ithaf edilmiştir (eserden seçmeler *Erba'u resâ'il* içinde, İstanbul 1301; Kahire 1322; Tanta 1412/1992; nşr. İbrâhim Sâlih, Dimaşk 1420/1999). **7. et-Temsîl ve'l-muḥâḍara fi'l-hikem ve'l-münâzara** (*Hilyetü'l-muḥâḍara ve 'unvânü'l-müzâkere ve meydânü'l-müsâmere*). Eserden seçmeler yayımlanmıştır (*Erba'u resâ'il* içinde, İstanbul 1301; nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulvî, Kahire 1381/1961, 1983). **8. Mü'nisü'l-vaḥid ve nüzhetü'l-müstefid fi'l-muḥâḍarât** (Viyanâ 1829). **9. Leṭâ'ifu'l-ma'ârif** (nşr. P. de Jong, Leiden 1867; nşr. İbrâhim el-Ebyârî – Hasan Kâmil es-Sayrafi, Kahire 1379/1960; İng. trc. C. E. Bosworth, *The Book of Curious and Entertaining Information*, Edinburgh 1968; nşr. Muhammed İbrâhim Selîm, Kahire 1992). **10. el-Leṭâ'if ve'z-zarâ'if fi medḥi meḥâsini'l-eşyâ ve ez-dâdihâ.** II. Me'mûn'a ithaf edilen eseri Ebû Nasr Ahmed b. Abdürrezzâk el-Makdisî, Seâlibî'nin bir diğer eseri olan *el-Yevâkıit*

Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin *Yetîmetü'd-dehr fi mehâsini ehli'l-aşr* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 449)

fi ba'zî'l-mevâkîl ile birleştirmiş ve ilkinin adıyla neşretmiştir (Bağdat 1282; Kahire 1414/1993). Eser bu şekliyle *Cemâ'a fîmâ beyne kitâbeyi's-Se'âlibî* (Bulak 1296; Kahire 1275, 1300, 1307, 1310) ve *eż-Zarâ'if ve'l-leṭâ'if fi'l-meḥâsinî ve'l-ez-dâd* (Tebriz 1283; Tahran 1286) ismiyle de yayımlanmıştır. **11.** *Berdü'l-ekbâd fi'l-a'dâd* (*Hamsü resâ'il* içinde, İstanbul 1301, 1325). **12.** *el-Ferâ'id ve'l-kalâ'id* (*Neşrû'n-naẓm*'ın kenarında, Kahire 1317; *Kitâbü'l-Emsâl* adıyla, Kahire 1327; *Resâ'ilü's-Se'âlibî* içinde, Bağdat-Beyrut 1972; *el-İk-dü'n-nefs ve nûzhetü'l-celis* adıyla, Tanta 1412/1992). **13.** *el-Luṭf ve'l-leṭâ'if* (nşr. Mahmûd Abdullah el-Câdir, Küveyt 1404/1984). **14.** *Âdâbü'l-mülûk* (*Sîretü'l-mülûk*; nşr. Celîl el-Atıyye, Beyrut 1990). **15.** *Sîhrü'l-belâğa fî sirri'l-berâ'a*. Eserden seçmeler *Erba'u resâ'il* içinde (İstanbul 1301) ve *Muhtâr min Sîhri'l-belâğa* adıyla müstakil olarak (Kahire-Şam 1350) neşredilmiş, ayrıca Abdüsselâm el-Hûfî tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1405/1984). **16.** *el-İcâz ve'l-i'câz* (*Hamsü resâ'il* içinde, İstanbul 1301; *el-i'câz ve'l-i'câz* adıyla, nşr. İskender Âsâf, Kahire 1897; Fr. trc. O. Petit, *La beauté est le gibier des coeurs*, Paris 1987; nşr. Muhammed Altuncî, Beyrut 1992; *Gurerü'l-belâğa fî'n-naẓmî ve'n-neşr* adıyla, nşr. Kahtân Reşîd Sâlih, Bağdat 1998). **17.** *Dürrerü'l-hikem* (nşr. Muhammed İbrâhîm Selîm, Kahire 1412/1991). **18.** *Taḥsinü'l-kabîḥ ve takbîḥu'l-ḥasen* (nşr. Şâkir el-Âşûr, Bağdat 1401/1981; nşr. Alâ Abdülvehhâb Muhammed, Kahire 1995). **19.** *el-Eşbâḥ ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Misrî, Beyrut-Kahire 1404/1984). **20.** *el-Enîs fî gureri't-tecnîs* (nşr. Hilâl Nâcî, *MMîr*, XXXIII/1 [1402/1982], s. 369-380). **21.** *Ecnâsü't-tecnîs* (*el-Müteşâbih*; nşr. İbrâhîm es-Sâmerrâî, *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmi'atü Bağdâd*, X [1967], s. 33-36). **22.** *Neşrû'n-naẓm ve ḥallü'l-ikd*. Hârizmşah II. Me'mûn'un emriyle müellifi meçhul Mü'nisü'l-üde-bâ' adlı şiir mecmuasının nesre çevrilmesiyle oluşmuş bir eserdir (Dimaşk 1300; Kahire 1317; *Resâ'ilü's-Se'âlibî* içinde, Bağdat-Beyrut 1972). **23.** *Gureru aḥbâri mülûki'l-Fürs ve siyerihim*. Hermann Zotenberg tarafından *Histoire des rois des perses* adıyla Fransızca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Paris 1900; Amsterdam 1979). **24.** *el-İktibâs mine'l-Kur'âni'l-Ke-rîm* (nşr. İbtisâm Merhûn es-Saffâr, I, Bağdat 1395/1975; Mansûre 1412/1992; nşr. İbtisâm Merhûn es-Saffâr – Mucâhid Mustafa Behcet, II, Mansûre 1412/1992). **25.** *Leṭâ'ifü'z-zurefâ' min ṭabakâti'l-fuḍa-*

lâ' (nşr. Kâsım es-Sâmerrâî, Leiden 1978; *Leṭâ'ifü'l-luṭf* adıyla, nşr. Ömer el-Es'ad, Beyrut 1400/1980). **26.** *Lübâbü'l-âdâb* (nşr. Kahtân Reşîd Sâlih, I-II, Bağdat 1988; nşr. Ahmed Hasan Besec, Beyrut 1417/1997). **27.** *el-Müntehal* (*Kenzü'l-küttâb*; İskenderiye 1319, 1321). **28.** *Mir'âtü'l-mürû'ât ve a'mâlü'l-ḥasenât* (Kahire 1898, 1318; nşr. Yûnus Ali Medgarî, Beyrut 1424/2003). **29.** *Nesîmü's-seher* (nşr. İbtisâm Merhûn es-Saffâr, *el-Mevrid*, I/1-2 [Bağdat 1971], s. 127-142; nşr. Seyyide İbtisâm Merhûn es-Saffâr, Bağdat, ts.). **30.** *Ḥaşâ'işü'l-luğa* (nşr. Hâlid Fehmî, Kahire 1419/1999). **31.** *Ravzatü'l-feşâḥa* (nşr. Muhammed İbrâhîm Selîm, Kahire 1994). **32.** *Şimârü(şemerü)'l-kulûb fi'l-muzâf ve'l-mensûb* (Kahire 1320, 1326; nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Kahire 1384/1965; nşr. İbrâhîm Sâlih, Dimaşk 1414/1994; Fr. trc. Rızâ Enzâbî-Nizad, Meşhed 1376 hş./1997). Ebü'l-Fazl Ubeydullah b. Ahmed el-Mikâlî'ye ithaf edilen eserin müellif tarafından *et-Tezylü'l-mergûb min Şemerü'l-kulûb* adlı bir zeyli bulunmaktadır. Eseri ayrıca Abdür-raûf el-Münâvî 'İmâdü'l-belâğa adıyla kısaltmış (Kahire 1926), M. Emin el-Muhibbî ise *Kitâbü mâ yu'avvelü 'aleyhi fi'l-muzâf ve'l-mensûb* ismiyle alfabetik sıralamış ve bazı eklemeler yapmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4236). Kitabın *Tezyilü'l-mergûb* adlı yazarı meçhul bir zeyli de mevcuttur (Paris, Bibliothèque Nationale, nr. 6029). **33.** *eş-Şekvâ ve'l-itâb* (Tanta 1412/1992). **34.** *eş-Şîr ve's-su'arâ' ve envâ'u iktibâsâtihim min elifâzi'l-Kur'ân ve me'ânih* (nşr. Mucâhid Mustafa Behcet, *el-Mevrid*, XVII/4 [Bağdat 1988], s. 204-228). **35.** *Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî ve mâ lehû ve mâ*

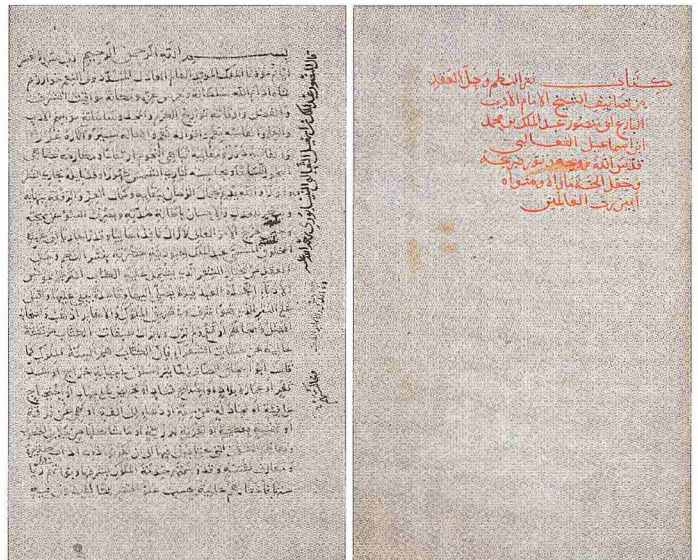
'aleyh (Kahire 1333/1915). **36.** *et-Tevfîk li't-telfîk* (nşr. İbrâhîm Sâlih, Dimaşk 1403/1983, 1990; nşr. Hilâl Nâcî – Zühayr Zâhid, Bağdat 1405/1985). **37.** *Tuḥfetü'l-vüzerâ'* (nşr. Habîb er-Râvî – İbtisâm Merhûn es-Saffâr, Bağdat 1977). **38.** *el-Yevâḥkî fi ba'zî'l-mevâkîl fi medḥi's-şey'i ve zemmiḥ* (nşr. Muhammed Câsim el-Hadîsî, Bağdat 1410/1990). Ayrıca *el-Leṭâ'if ve'z-zarâ'if* adlı eseriyle birlikte neşredilmiştir. **39.** *Mekârimü'l-aḥlâk* (Beyrut 1900). **40.** *Mâ Cerâ beyne Seyfiddevle ve'l-Mütenebbî* (Leipzig 1847). **41.** *Eḥâsinü kelâmi'n-nebî ve's-şahâbe ve't-tâbi'in ve mülûki'l-câhiliyye ve mülûki'l-İslâm ve'l-vüzerâ' ve'l-küttâb ve'l-bülegâ' ve'l-ḥukemâ' ve'l-'ulemâ'* (Leiden 1844). **42.** *Dîvân* (nşr. Mahmûd Abdullah el-Câdir, Beyrut 1988).

Mahmûd Abdullah el-Câdir'in *es-Se'âlibî nâkiden ve edîben* (Bağdat 1396/1976), Abdürrâzık Ebü Zeyd Zâ'id'in *Naḥdû's-Se'âlibî li'l-Mütenebbî* (Kahire 1987) ve Hâmid İbrâhîm Hatîb'in *es-Se'âlibî nâkiden fi Yetîmeti'd-dehr* (Kahire 1988) adıyla müstakil çalışmaları yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhü'l-luğa* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1972, s. 4, 7, 21; a.mlf., *Leṭâ'ifü'l-ma'ârif: The Book of Curious Entertaining Information* (trc. C. E. Bosworth), Edinburgh 1968, neşreden giriş, s. 2, 11, 14; a.mlf., *el-Luṭf ve'l-leṭâ'if* (nşr. M. Abdullah el-Câdir), Küveyt 1984, neşreden giriş, s. 5, 6, 8, 9; a.mlf., *Berdü'l-ekbâd* (nşr. Tefvik Rüstü Topuzoğlu, doçentlik tezi, 1993), I, II Ed. Fak., s. 1, 48-51 (Arapça metin, s. 1, 43); a.mlf., *Neşrû'n-naẓm*, Süleymaniye Ktp., Yeni Cami, nr. 1188/2, vr. 16^p vd.; a.mlf., *Âdâbü'l-mülûk*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1808, vr. 9^p, 26^p, 28^p; a.e. (nşr. Tefvik Rüstü Topuzoğlu, doktora tezi, 1974), University of

Ebû Mansûr
es-Seâlibî'nin
Neşrû'n-naẓm
ve *ḥallü'l-ikd*
adlı eserinin
unvan sayfasıyla
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Yenicami,
nr. 1188/2)

Manchester, neşreden in önsözü, c. I, s. XVI-XVIII; a.m.f., *Yetimetü'l-d-dehr*, IV, 519-523; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bî-câvî), Kahire 1953, s. 1, 127, 128, 131, 133, 312, 501, 955; Ali b. Hasan el-Bâharî, *Dümyetü'l-kaşr*, Halep 1349/1930, s. 183; İbn Bessâm eş-Şente-rînî, *ez-Zâhire*, IV/2, s. 560-583; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhethü'l-elibbâ* (nşr. İbrâhîm es-Sâmer-râî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 249; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 28, 175; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 180; Safedî, *el-Vâfi*, XIX, 194-199; Brockelmann, *GAL*, I, 284-286; *Suppl.*, I, 499-500; a.m.f. – Ni-had M. Çetin, “Seâlibî”, *İA*, X, 262-266; Tefvik Rüştü Topuzoğlu, *Ebu Mansur es-Seâlibî ve İstan-bul Kütüphanelerinde Mevcut Yazma Eser-lerinin Tavsifi* (mezuniyet tezi, 1967), İÜ Ed. Fak., s. 15-19, 185-188; a.m.f., “Istanbul Manuscripts of Works (other than Yatimat al-Dahr) by Tha’â-libî”, *IQ*, XVII (1973), s. 67-68; Sezgin, *GAS*, VIII, 231-236; IX, 197-199; Qasim al-Samarrai, “Some Biographical Notes on al-Tha’alibi”, *Bibliot-heca Orientalis*, XXXII, Leiden 1975, s. 175-186; M. es-Sâdık en-Nakvî, “eş-Se’âlibî hayâtühü ve âşâruh”, *Mecelletü'l-Mecma’i’l-İlmiyyi’l-Hindî*, II/1-2, Aligarh 1977, s. 49-73; M. Abdullah el-Câ-dir, “Meşâdirü’s-Se’âlibî fî kitâbihî Yetimetü’l-d-dehr”, *MMlir.*, XXII/1-2 (1981), s. 324; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, *DîA*, VI, 23; E. K. Row-son, “al-Tha’alibi”, *EP* (İng.), X, 426-428; Ahmet Özel, “Se’âlibî, Ebû Mansûr ‘Abdûlmelik b. Mu-hammed”, *Mu.AÜ*, IV, 817-822.

TEVFIK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

SEÂLİBÎ, Ebû Zeyd

(أبو زيد السعالي)

Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed
b. Mahlûf es-Seâlibî
(ö. 875/1471)

Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi.

786 (1384) yılında ecdadı Seâlibe emîrle-rinin memleketi olan Cezayir şehri yakın-larındaki Vâdîyûs’de doğdu. Soyü Ca’fer b. Ebû Tâlib’e dayandığı için Ca’ferî nisbe-siyle de anılmıştır. Kur’an’ı ezberledikten sonra ilk dinî bilgileri aldı. Ardından tahsil için babasıyla Tilimsân’a ve 802’de (1399) bir yıl kalacağı Bicâye’ye gitti. Babasının vefatı üzerine memleketine döndü. Daha sonra yedi yıl kalacağı Bicâye’ye tekrar gi-derek Ali b. Osman el-Miklâtî ve Ebû’r-Re-bî Süleyman b. Hasan gibi hocalardan fı-kıh, usul, tefsir, kıraat ve hadis dersleri al-dı. 809-817 (1406-1414) yıllarında Hafsî-ler’in başşehri Tunus’ta kaldı ve Muham-med b. Hilfe el-Übbî ile İsâ el-Gabrînî gibi âlimlerden faydalandı. 817’de (1414) Mı-sır’da Ezher’de Muhammed Ali b. Ca’fer el-Bilâlî, Şemseddin Muhammed b. Ah-med el-Bisâtî ve özellikle hadis konusun-da kendisinden istifade ettiği İbnü’l-İrâkî gibi hocaların derslerini takip etti. Daha sonra bazı kaynaklara göre ders vermek ve irşad faaliyetlerini yürütmek için ken-

di adına bir zâviyenin inşa edildiği Bursa’-ya gitti. Oradan hac için Hicaz’a geçti ve buradaki âlimlerden faydalandı (Abdurrah-man b. Muhammed el-Cîlâlî, II, 272). 819’-da (1416) Mısır üzerinden Tunus’a döndü. Zeytûniye’de ders verdi ve hadis ilminde temayüz etti. Aynı dönemde hocası Übbî’nin derslerini takip ederek ondan icâzet aldı. İbn Merzûk el-Hafîd’den Buhârî ve *el-Muvatta’a*’ icâzeti alıp yaklaşık 820’de (1417) memleketine döndü ve Cezayir şehrinde-ki el-Câmiu’l-a’zam’da imam-hatip olarak göreve başladı. Bir süre kadılık görevini üstlendiyse de bu uzun sürmedi. Kendini telif, öğretim, vaaz ve irşad faaliyetlerine verdi. Talebeleri arasında Muhammed b. Merzûk el-Keffî, Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî, Ahmed b. Abdullah el-Cezâirî ez-Zevâvî ve Zerrûk gibi şahsiyetler bulun-maktadır. Seâlibî 23 Ramazan 875’te (15 Mart 1471) vefat etti. Bazı kaynaklarda bu tarih 876 olarak verilir. Büyük bir şöhrete sahip olan ve doğduğu yer kendisine nis-betle Cezâirü Sîdî Abdurrahman diye anı-lan Seâlibî takvâ ve zühûd ile de tanınmış-tır. Bilhassa yöneticilerle bir araya gelme-meye özen göstererek çok sayıda eser ka-leme almış ve irşad faaliyetlerine önem vermiştir.

Eserleri. Kaynaklarda Seâlibî’nin doksân civarında eser yazdığı kaydedilmekte olup bunlardan bazıları şunlardır: 1. *el-Cevâ-hirü’l-hisân fî tefsiri’l-Kur’ân*. En meş-hur eseri olup 833 (1429) yılında tamamlanmıştır. Rivayet tefsiri olan esere en gü-zel hikmetler ve hasen cinsinden sünen cevherleriyle dolu olduğu düşüncesiyle bu ad verilmiştir. İbn Atıyye el-Endelûsî’nin *el-Muharrerü’l-vecîz*’inin muhtasarı ma-hiyetindeki tefsirin hazırlanmasında yak-lak 100 kaynaktan faydalanılmıştır. Çok defa senedleri zikredilmeksizin İbn Atıyye’nin tefsirindeki hadislerle ve bunların kaynaklarına işaret edilmiş, İbn Atıyye’ye bazı eleştiriler yöneltildiği gibi mevcut gö-rüşler arasında tercihler yapılmıştır. Seâli-bî yaptığı nakillerde bunların kaynaklarını rumuzlarla göstermiştir. Nüzûl sebebiyle ilgili rivayetlere, kıraat vecihlerine ve lu-gat izahlarına yer verilen tefsirde ahkâm âyetleri daha çok Mâlikî mezhebine göre açıklanmıştır. Tefsirde nâdiren İsrâiliyat tû-rû rivayetlere rastlanmakla birlikte bun-ların sahih olmadığı ya da sahih olsa bile te’vil edilmesi gerektiği belirtilmiştir (me-selâ bk. *Tefsirü’s-Se’âlibî*, III, 102-103). Eser Muhammed b. Saîd ez-Zekerî (Cezayir 1323), Ammâr Tâlibî (Cezayir 1985), Ebû Muhammed el-Gumarî el-Hasenî (Beyrut 1996), Muhammed el-Fâzîlî (Beyrut 1997)

ve Ali Muhammed Muavvaz v.dğr. (Bey-rut 1997) tarafından yayımlanmıştır. 2. *el-‘Ulûmü’l-fâhire fi’n-nazar fi umûri’l-âhire* (Kahire 1317; Cezayir 1327). 3. *ed-Dürerü’l-levâmî fi kırâ’ati Nâfi*. Abdul-lah b. Berrî el-Lugavî’nin kıraate dair man-zumesinin şerhidir (Cezayir 1324). 4. *Rav-zatü’l-envâr ve nüzhetü’l-ahyâr*. Fıkha dair bir eserdir (Kahire 1329). 5. *el-Envâr fi âyâtü’n-nebiyyi’l-muhtâr*. Muhammed eş-Şerîf Kâhîr mucizelere dair olan bu ese-ri hazırladığı doktora tezinde tahkik et-miştir (bk. bîbl.). 6. *el-Merâfî*. Müellifin rüyalarının anlatıldığı eser Cezayir’de bir-çok defa basılmıştır. 7. *el-Câmi’u’l-kebîr* (Cezayir 1329). 8. *Şerhu Muhtaşarı İb-ni’l-Hâcib el-Ferî*. İbn Hâcib’in Mâlikî fikhına dair olan eseri üzerine yapılmış şer-hin bir nüshası Cezayir’de Vezâretü’ş-şu’-nî’l-d-dîniyye’dedir (nr. 377). 9. *İltikâtü’l-d-dürer* (Vezâretü’ş-şu’nî’l-d-dîniyye, nr. 422). 10. *ed-Dürü’l-fâ’ik fi’l-ezkâr ve’l-ed’i-ye ve’l-va’z* (Vezâretü’ş-şu’nî’l-d-dîniyye, nr. 434). 11. *el-Envârü’l-muhtâr* e *el-câ-mi’a beyne’l-hakîka ve’ş-şerî’a*. Kırk ha-dis tarzındadır (el-Mektebetü’l-vataniyye, nr. 876). 12. *Câmi’u’l-ümmehât fi ahkâ-mi’l-ibâdât* (el-Mektebetü’l-vataniyye, nr. 583). 13. *Riyâzü’ş-şâlihîn ve tuhfetü’l-müttâkin* (el-Mektebetü’l-vataniyye, nr. 883). 14. *Nefâ’isü’l-mercân fi kışâşî’l-Kur’ân* (el-Mektebetü’l-vataniyye, nr. 319). 15. *Haqâ’iku’l-‘akide*. Bir nüshası Tin-büktü’de Merkezü Ahmed Bâbâ’dadır (nr. 4336). 16. *Riyâzü’l-üns fi ‘ilmi’r-rekâ’ik ve siyeri ehli’l-hakâ’ik*. Bir nüshası Ra-bat’ta el-Hizânetü’l-âmm’e’de kayıtlıdır (nr. D 1508). 17. *Muhtaşaru Câmi’i li-fevâ’i-de mine’l-‘ilmi yüntefa’u bihâ ‘inde’l-hâce* (el-Hizânetü’l-âmm’e, nr. D 1530). 18. *Ganîmetü’l-vâfid ve buğyetü’l-tâlibi’l-mâcid*. Otobiyografi niteliğindeki bu fi-hriste müellif ilim yolculuklarını, icâzet al-dığı hocalarını ve isnadlarını zikretmekte-dir (nşr. Muhammed ez-Zâhî, *el-Mecelle-tü’s-sekâfiyye*, VIII/25, Amman 1403/1983, s. 136-160; Muhammed Şâhib Şerîf, Bey-rut 2005). 19. *Mu’cem fi Şerhi’l-elfâzi’l-garîbe* (nşr. Ammâr Tâlibî, Cezayir 1985). 20. *Erba’üne hadîsen fi iştinâ’i’l-ma-rûf*. Zekîyyüddin Abdülâzîm el-Münzîrî’nin derlediği kırk hadise Ebû Abdullah Mu-hammed b. İbrâhîm es-Sülemî’nin yazdı-ğı şerhin telhisidir (nşr. Muhammed Tâvit Tancî, Rabat 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Zeyd es-Seâlibî, *Ganîmetü’l-vâfid ve buğ-yetü’l-tâlibi’l-mâcid* (nşr. Muhammed ez-Zâhî, *el-Mecelletü’s-sekâfiyye*, sy. 25, Amman 1403/1983 içinde), s. 140, 141, 152; a.m.f., *Tefsirü’s-Se’âlibî el-müsemma bi’l-Cevâhiri’l-hisân fî tefsiri’l-Kur-*